

KS. JAROSŁAW LISICA

Wyższa Szkoła Komunikacji Społecznej
Gdynia

Komunikacja międzykulturowa w przestrzeni teologicznej

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest próba opisu zagadnienia komunikacji międzykulturowej w odniesieniu do przestrzeni teologicznej. W artykule autor wskazuje najpierw na fenomen komunikacji międzykulturowej, następnie zwraca uwagę na dialogiczne implikacje, jakie mogą zachodzić w przestrzeni teologicznej. Prowadzone analizy naukowo-badawcze prowadzą do wniosku, że dialog pomiędzy przedstawicielami odmiennych kultur, ras, tradycji, religii bądź wierzeń ma swoje konotacje teologiczne, tym samym odnajduje ostateczne uzasadnienie w kontekście trynitarno-chrystologicznym. Oprócz tego artykuł dotyczy teoretycznych obszarów pojęcia komunikacji międzykulturowej, jego rysu historycznego oraz klasycznych teorii, a wszystko to w odniesieniu do płaszczyzny teologicznej.

Słowa kluczowe: dialog, komunikacja, komunikacja międzykulturowa, kultura, teologia, wielokulturowość

„Więc albo zaczniemy się nienawidzić, zwalczać, tępić, postrzegać Innego jako wroga naszej kultury czy religii, albo zaczniemy szukać zrozumienia i wzajemnego poznania. Ponieważ 99% konfliktów na świecie bierze się ze wzajemnej nieznamości”¹.

„Proces komunikowania odtwarza pośród nas dynamikę zbawienia (...). Im pełniej rozumiemy ów proces, tym skuteczniej możemy dążyć do wspólnoty i głębiej wnikać w Boską tajemnicę Zbawienia”.

(Paul A. Soukup)

Człowiek XXI wieku, żyjący w środowisku stechniczowanym i zglobalizowanym, coraz częściej uświadamia sobie, że egzystuje w świecie wielu kultur, ras, narodów, języków, religii, zwyczajów czy odmiennych tradycji. Pierwszym etapem w budowaniu postawy szacunku i zrozumienia dla innych wierzeń, tradycji i religii jest zrozumienie swojego postępowania oraz uświadomienie własnej tożsamości religijnej. Poznanie innej religii oraz jej aksjomatów jest jednocześnie pytaniem o sens

---

¹ R. Kapuściński, *Nasz kruchy świat*, (rozmowa z R. Kapuścińskim przeprowadzona przez A. Domosławskiego i A. Kaczorowskiego), „Gazeta Wyborcza”, 29-30 września 2001.

własnej². Taki stan rzeczy doskonale odzwierciedla teza R. Kapuścińskiego, który podkreśla, że „te inne światy, inne kultury to są zwierciadła, w których przeglądamy się my i nasza kultura. Dzięki którym lepiej rozumiemy samych siebie, jako że nie możemy określić swojej tożsamości, dopóki nie skonfrontujemy jej z innymi”³. Do podjęcia owej konfrontacji z innymi kulturami zmuszają między innymi takie zjawiska, jak: „islamizacja Europy”, czy migracja ludności zarówno pomiędzy państwami członkowskimi Unii Europejskiej jak i narodami ze Wschodu. Wobec tego człowiek staje wobec nowej sytuacji, która z jednej strony obliguje go do zdobywania i doskonalenia umiejętności skutecznego komunikowania się z przedstawicielami innych wierzeń i religii; z drugiej zaś strony zobowiązuje go do „osadzenia” owej komunikacji międzykulturowej w przestrzeni teologicznej, bowiem takie ujęcie rzeczy pozwoli na rozumienie wielokulturowości jak również jej wpływu na przestrzeganie religii, wierzeń bądź tradycji.

Czym jest dialog między odmiennymi kulturami? Na czym polega komunikacja międzykulturowa? Odpowiedź na to pytanie zostanie przedstawiona w perspektywie teologicznej. Najpierw zostanie przedstawiony fenomen komunikacji międzykulturowej. Następnie będą omówione wybrane kwestie dialogu wielokulturowego w wyjaśnianiu teologicznym. W konkluzji zawarte będą wnioski związane z teologicznym rozumieniem zjawiska komunikacji międzykulturowej.

1. Fenomen komunikacji międzykulturowej

Sposób zdefiniowania przedmiotu badawczego oraz jego zakres determinują proces konstruowania teorii, a także służą wyborowi bazy empirycznej do badań. Innymi słowy, przedmiot badawczy ma zasadniczy wpływ na wyznaczenie dziedziny badawczej. Dlatego, aby przeprowadzić analizy badawcze nad komunikacją międzykulturową w przestrzeni teologicznej, należy najpierw przyjrzeć się podstawowym sposobom definiowania komunikacji międzykulturowej oraz nakreślić krótki rys historyczny powstania tej dziedziny naukowej⁴. Stała się ona bowiem kluczem współczesności, który określa zjawiska tak istotne dla życia społecznego i tak problematyczne zarazem, że zmuszają one do wszechstronnych analiz, przemyśleń i dyskusji⁵.

J. Mikułowski-Pomorski zauważa, że z punktu widzenia etymologicznego komunikacja międzykulturowa posiada swoje korzenie w trzech słowach: „komunikacja”, „między” i „kulturowa”. Słowo „między” określa poziom komunikacji w relacjach „kultura x – kultura y”. Dlatego komunikację można nazwać kulturą tylko wtedy, gdy ludzkie praktyki komunikowania oraz związane z nimi znaczenia są osadzone społecznie, czyli związane z określonym czasem, miejscem i otoczeniem spo-

² Por. F. Trompenaars, Ch. Hampden-Turner, *Siedem wymiarów kultury*, Kraków 2002, s. 232.

³ R. Kapuściński, *Podróże z Herodotem*, Kraków 2004, s. 249.

⁴ Por. E. Kulczycki, *Teoretyzowanie komunikacji*, Poznań 2012, s. 19.

⁵ Por. M. Bodziany, *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, Wrocław 2012, s. 118.

łecznym⁶. Komunikacja międzykulturowa będzie zatem osadzona w zbiorze kultur, w określonym środowisku i wymiarze czasowym⁷.

Badania nad komunikowaniem prowadzą naukowcy różnych dyscyplin, co nadaje temu obszarowi badawczemu charakter interdyscyplinarny. Komunikacja międzykulturowa korzysta z dorobku m.in. antropologii kulturowej, socjologii, psychologii, psychologii społecznej, komunikacji społecznej, czy też językoznawstwa. To uzależnienie od wielu dziedzin nauki sprawia, że trudno jest jednoznacznie zdefiniować samo pojęcie komunikowania międzykulturowego. I choć jest to stosunkowo młoda dziedzina badawcza, to doczekała się już bardzo wielu definicji. Warto zaznaczyć, że mimo iż współcześnie zainteresowano się nią dopiero w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia, to jednak jej początki sięgają nawet czasów starożytnych. Po raz pierwszy termin ten został użyty przez amerykańskich antropologów: Edwarda Twitchella Halla⁸ i Rutha Hilla Useema⁹. Z biegiem lat komunikacja międzykulturowa zaczęła się rozwijać bardzo szybko, m.in. dzięki dyplomatom, politykom oraz dziennikarzom i biznesmenom, którzy dostrzegali, jak ważną umiejętnością we wzajemnych międzykulturowych kontaktach jest radzenie sobie z odmiennością światopoglądową i skuteczne porozumiewanie się z przedstawicielami innych ras, wyznań, religii i tradycji. Warto dodać, że ta dziedzina nauki w sensie szerokim, rozumiana jest jako porozumiewanie się w różny sposób ludzi przynależących do odmiennych wyznań religijnych¹⁰.

Jak już zasygnalizowano, pole dyskursu wokół komunikacji międzykulturowej zaczęło zarysowywać się dość wyraźnie dopiero w drugiej połowie minionego stulecia wraz z intensywnym rozwojem nauk o języku, komunikacji, a szczególnie komunikacji niewerbalnej, to jednak zasadniczym impulsem jego teoretycznej krystalizacji były przesłanki praktyczne. W tym miejscu warto dodać, że dostępność świata w sensie dosłownym oraz możliwość jego penetracji na rozmaitych poziomach wymusiła w pewien sposób konieczność przełamywania dotychczasowych barier mię-

⁶ Por. J. Mikułowski-Pomorski, *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków 2007, s. 20.

⁷ Por. M. Bodziany, *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, dz. cyt., s. 129.

⁸ Edward Twitchell Hall (16.05.1914 – 20.07.2009), etnolog amerykański, uważany za twórcę proksemiki, nauki badającej wzajemne relacje przestrzenne między ludźmi (dystanse społeczne), jak również relacje między ludźmi a otoczeniem materialnym. Wprowadził również pojęcie ekstensji. Za pomocą terminu „polichroniczność” opisał zdolność do jednoczesnego wykonywania wielu czynności jako opozycję do monochroniczności, która z kolei odnosi się do kultur oraz jednostek wykonujących pewne czynności w sposób uszeregowany. W swoich badaniach dowiódł, że szybkość ewolucji rasy ludzkiej jest konsekwencją wynalazków i osiągnięć. Do najważniejszych jego dzieł należą, m.in. *The Silent Language, The Impact fo Building on Behaviour, Beyond Culture, The Fourth Dimension in Architecture*.

⁹ Ruth Hill Useem (31.05.1915 – 10.09.2003), amerykański socjolog i antropolog, który wprowadził pojęcie „Third Culture Kid” [TCK] / (Dziecko trzeciej kultury). Po 1985 roku skupił swoje badania na „Adult Third Culture Kids (ATCKs)”.

¹⁰ Por. M. Ratajczak, *Komunikacja międzykulturowa – wybrane zagadnienia*, w: *Pomiędzy kulturami. Szkice z komunikacji międzykulturowej*, red. M. Ratajczak, Wrocław 2006, s. 11.

dzy przedstawicielami odmiennych wierzeń czy religii. U. Kusio podkreśla, że komunikacja międzykulturowa w latach 50. XX wieku była akademicką odpowiedzią na intensyfikujące się procesy globalizacji i coraz silniej uobecniającej się wielokulturowości. Obecnie wiedza z tego obszaru jest już ugruntowaną dyscypliną naukową i akademicką, zaś jej intensywny rozwój wkracza na coraz to nowsze pola badawcze. Czyni to z komunikacji międzykulturowej wiedzę w pełni interdyscyplinarną¹¹.

W literaturze przedmiotu pojęcie komunikacji międzykulturowej definiowane jest w wieloraki sposób. Słusznie zauważa E. Kulczycki, że „badacze wielokrotnie próbowali ująć wszelkie aspekty komunikacji w jedną spójną definicję, jednakże nie jest to możliwe i przede wszystkim nie byłoby owocne. Jedną z nieusuwalnych przyczyn trudności rozstrzygającego zunifikowania różnych definicji jest to, iż u podstaw każdego pojęcia leżą założenia epistemologiczne i ontologiczne, które odnoszą się do definiowanego przedmiotu badawczego”¹².

Spośród wielu definicji komunikacji międzykulturowej na szczególną uwagę zasługuje ujęcie wypracowane przez M. Zuber, która podkreśla, że „komunikowanie międzykulturowe zachodzi zawsze wtedy, kiedy przekaz, który ma być zrozumiany, jest tworzony przez reprezentanta jednej kultury, a jego odbiorcą jest reprezentant innej kultury”¹³. Z kolei K. Sitaram określa komunikację międzykulturową jako „akt rozumienia i bycia rozumianym przez audytorium o innej kulturze”¹⁴. Definicje te w głównej mierze czerpią wiedzę z dorobku wspomnianych już E. Halla i J. Useema. Analizując różnice kulturowe występujące między poszczególnymi grupami etnicznymi, autorzy ci doszli do przekonania, że istnieje konieczność zdefiniowania nowego rodzaju komunikacji¹⁵. Na bazie wypracowanych już definicji różnych naukowców można z całą pewnością stwierdzić, że komunikacja jest kulturą a kultura komunikacją¹⁶. W związku z tym, jak zauważa M. Bodziany, takie podejście wskazuje jednoznacznie, że komunikacja i kultura stanowią jedność. Z jednej strony komunikacja sama w sobie jest elementem kultury, a z drugiej strony jest nośnikiem treści kulturowych¹⁷.

Niezależnie jednak od sposobu definiowania i wyjaśniania komunikacji, należy pamiętać, iż pojęcie to podlega historycznemu rozwojowi oraz jest zanurzone w tradycji. W niniejszym studium komunikacja międzykulturowa ujmowana jest zatem jako fenomen swoiście ludzki, co oznacza, że jako przedmiot badawczy humanistyki

¹¹ Por. U. Kusio, *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Ideały a rzeczywistość*, Lublin 2011, s. 51.

¹² E. Kulczycki, *Teoretyzowanie komunikacji*, dz. cyt., s. 19.

¹³ M. Zuber, *Komunikowanie międzykulturowe*, w: *Studia z teorii komunikowania masowego*, red. B. Dobek-Ostrowska, Wrocław 1999, s. 24.

¹⁴ K. Sitaram, R. T. Cogdell, *Foundations of Intercultural Communication*, Columbus 1976, s. 26, za: J. Mikułowski-Pomorski, *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Kraków 2003, s. 11.

¹⁵ Por. E. T. Hall, *Bezgłośny język*, Warszawa 1987, s. 8.

¹⁶ Por. M. Szopski, *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa 2005, s. 5.

¹⁷ Por. M. Bodziany, *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, dz. cyt., s. 130.

jest ona zawsze „czyjaś”, a więc nie istnieje niezależnie od działających i doświadczających podmiotów. Takie ujęcie problemu badawczego skłania do uznania relatywizmu kulturowego. Oznacza to z kolei, że pojęcie komunikacji międzykulturowej jak i komunikacji rozumianej w ogólności zanurzone jest w tradycji rozumianej jako moment dziejów¹⁸.

Dokonawszy powyższych ustaleń, można teraz podjąć próbę ukazania dialogicznych implikacji zachodzących w przestrzeni teologicznej. W taki sposób podjęta analiza może być postrzegana jako stosunkowo nowy aspekt badawczy. Jednakże należy pamiętać, że owe podejście do analizowanego problemu badawczego pozwala nazwać komunikację międzykulturową fenomenem, którego zrozumienie jest niezbędne dla objaśnienia szerszych aspektów społeczno-kulturowego funkcjonowania ludzi. Dlatego punktem wyjścia dalszych dociekań badawczych powinno być podjęcie teologicznych analiz związanych z fenomenem komunikacji międzykulturowej. Należy przy tym mieć na uwadze, że celem tego kierunku badań nie jest ukazywanie problemów nękających owe ujęcie lecz przedstawienie wyłącznie elementarnych zjawisk przedmiotowych w ramach przywoływanych badań¹⁹.

2. Dialogiczne implikacje w przestrzeni teologicznej

Jak już zasygnalizowano wcześniej, komunikacja międzykulturowa jako dziedzina nauki z jednej strony pożytkuje osiągnięcia naukowe o wielowiekowych tradycjach, jak np. psychologia, antropologia kulturowa, socjologia, filozofia czy właśnie teologia, to z drugiej jednak strony nauki te, w obszarze dialogu międzykulturowego, wciąż odkrywają dla siebie nowe płaszczyzny teoretycznych i empirycznych eksploracji. Za taką nową, wartą szczególnej uwagi interdyscyplinarną płaszczyznę należy uznać obszar przenikania idei teologii do komunikacji międzykulturowej w jej postulatywnym wymiarze. Do tej pory wykorzystywano już różnorakie klucze analityczne do opisu kontaktów międzykulturowych ludzi. Jednak osadzenie dialogu między przedstawicielami odmiennych kultur i religii w przestrzeni teologicznej staje się zagadnieniem pionierskim i wyjątkowym, wnoszącym pewne *novum* do świata nauki. Kluczem analitycznym niniejszych analiz będą zatem dialogiczne implikacje w przestrzeni teologicznej²⁰.

Komunikacja międzykulturowa nie jest niczym przypadkowym ani dodanym do tego, co istotne dla człowieczeństwa. Ma ona swoje źródło w tkwiących w Bogu początkach człowieka, który został stworzony na Jego obraz i podobieństwo. Dlatego teologia powinna szczerzej rozpatrywać możliwości i uwarunkowania komunikacji. Przede wszystkim musi postarać się zrozumieć ludzi od strony ich zdolności

¹⁸ Por. E. Kulczycki, *Teoretyzowanie komunikacji*, dz. cyt., s. 22-23.

¹⁹ Por. tamże, s. 24-25.

²⁰ Por. U. Kusio, *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Ideały a rzeczywistość*, dz. cyt., s. 52.

do komunikowania się²¹.

Na gruncie teologicznym komunikowanie się ludzi z różnych środowisk kulturowych, czyli umiejętność prowadzenia dialogu, generuje kwestie międzyosobowych relacji tworzących kreatywną wspólnotę. Cechami dialogu międzykulturowego w przestrzeni teologicznej są: otwartość na drugą osobę, w której wyraża się priorytet personologiczny oraz dynamizm misyjny w wymiarze horyzontalnym i dynamizm wiary religijnej w wymiarze wertykalnym. Dialogiczne implikacje w przestrzeni teologicznej pozwalają na odkrycie wewnętrznej harmonii rzeczywistości stworzonej przez Boga, która z kolei uwarunkowana jest dialogiką relacji osoby Boskiej z osobą ludzką. Dlatego pojęcie „dialog międzykulturowy” w teologii może z jednej strony służyć synchronizacji kwestii personologicznych z antropologicznymi, a z drugiej strony pomagać w weryfikacji międzyprzedmiotowych kwestii teologicznych, korelując tym samym wzajemną zależność wniosków z innych dziedzin nieteologicznych. Te implikacje dialogiczne służą do wypracowania podstawowych schematów dla praktycznego wypełnienia soborowej intencji eklezjalnego zjednoczenia wszystkich ludzi z różnych środowisk: wyznaniowych, religijnych, kulturowych i światopoglądowych. Warto dodać, że dialogiczne implikacje komunikacji międzykulturowej są operatorami używanymi w odniesieniu do kwestii z zakresu teologii systematycznej, wskazującymi na typ myślenia teologicznego, wiążącego się z posoborową dynamiką misyjną i ewangelizacyjną²².

Skoro dialog międzykulturowy postrzegany jest jako najistotniejsze narzędzie komunikacji między człowiekiem z „kultury A” a człowiekiem z „kultury B”, to nawiązanie kontaktu werbalnego pozwoli na poznanie i zrozumienie innych religii, wyznań i tradycji. To z kolei sprzyja niwelowaniu napięć oraz antagonizmów. O tak rozumianej komunikacji stanowią również nauki teologiczne. W tym kontekście podkreślić należy, że posoborowy rozwój teologii ukierunkował myślenie dogmatyczne – w kwestiach merytorycznych i metodologicznych – na praktykę dialogiczną Kościoła. Rozwój ten uwrażliwił tym samym na wydarzenia społeczne, coraz częściej nagłaśniane i szybko rozprzestrzeniające się dzięki możliwościom komunikacyjnym współczesnej cywilizacji. Tym samym wyakcentował dynamizm dialogu międzykulturowego, charakteryzujący się otwartością ewangelizacyjną. Taki właśnie istotny wątek eklezjalnych zmian, zgodnych z intencją Soboru Watykańskiego II, przedstawił przy pomocy pojęcia „dialog” Karol Wojtyła. Taki też nurt – otwarcia się w kierunku komunikacji Kościoła ze środowiskami o odmiennej kulturze, pozakatolickimi, pozakościelnymi – przyjął pontyfikat Jana Pawła II. Teologia dialogu międzykulturowego wyrażona została m.in. w praktyce pątniczej Ojca Świętego oraz nauczaniu porządkującym refleksję teologiczną, zgodnie ze swoistą zasadą dy-

²¹ Por. B. Szymik-Iwanecka, J. Szymik, *Trójjedyny Bóg, Jezus Chrystus, człowiek. Teologiczno-psychologiczne podstawy rozumienia komunikacji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 74.

²² Por. K. Parzych-Blakiewicz, „*Dialog*” i „*dialogiczność*” jako narzędzia teologii, „Teologia w Polsce” 1 (2007), s. 147-148.

namiki dialogicznej²³.

Podobnie następcą Jana Pawła II, Benedykt XVI był świadomy wagi zagadnienia dialogicznych implikacji w przestrzeni teologicznej. Świadomość ta wynikała w dużej mierze z potrzeby budowania świata opartego na pokoju i braterstwie. Nauczanie Benedykta XVI wskazuje na konieczność ukazywania innym kulturom religijnego wymiaru życia poprzez właśnie dialog międzykulturowy²⁴. Z kolei w przemówieniu do przedstawicieli wspólnot muzułmańskich w Kolonii 20 sierpnia 2005 roku papież podkreślił, że w przestrzeni teologicznej, „dialog międzyreligijny i międzykulturowy chrześcijan i muzułmanów nie może być traktowany jako tymczasowy wybór. Stanowi on bowiem życiową konieczność, od niego w znacznej mierze zależy nasza przyszłość”²⁵. Na tej podstawie można wysunąć wniosek, że współczesna kultura wywiera niezwykle silny nacisk na teologów, aby w procesie komunikacji dostosowali przekaz wiary chrześcijańskiej do współczesnych trendów kulturowych²⁶.

Przeprowadzone dotąd analizy badawcze oraz spojrzenie na omawiany problem z punktu widzenia nauki Jana Pawła II i Benedykta XVI pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że dialogiczne implikacje odnajdują swój obszar badawczy właśnie w paradygmacie teologicznym. To właśnie dzięki teologii można odczytać specyfikę komunikacji między Bogiem i człowiekiem. Jak też zauważa K. Parzych-Blakiewicz, taki rodzaj komunikacji wprowadza teologię w wymiar wydarzeniowy. Oznacza to, że komunikacja międzykulturowa w przestrzeni teologicznej prowadzi do syntez, które uwzględniają wszystkie poziomy działalności ewangelizacyjnej i zbawczej Kościoła. Należy przy tym pamiętać, że wymaga to z kolei prac interdyscyplinarnych w ramach specjalności teologicznych oraz teologii z przedmiotami pomocniczymi²⁷.

3. Teologia a zjawisko komunikacji międzykulturowej

Kościół, chcąc realizować misję głoszenia odwiecznej tajemnicy Boga w świecie współczesnym, jest niejako zmuszony do stworzenia nowej dyscypliny teologicznej. Ta nowa gałąź w teologii przybliżałaby człowiekowi, znajdującemu się w danym położeniu kulturowym²⁸, rzeczywistość autokomunikacji Boga. Dlatego, jak słusznie

²³ Por. K. Parzych-Blakiewicz, „Dialog” i „dialogiczność” jako narzędzia teologii, art. cyt., s. 137. Zob. K. Parzych, *Dialog jako metoda ewangelizacji współczesnego świata według Jana Pawła II*, Olsztyn 2000; tenże, *Jan Paweł II o dialogu Kościoła z kulturą*, w: *Dialog kultur*, red. M. Borzyszkowski, Olsztyn 2000, s. 40-48; tenże, *Dialog Kościoła z kulturą. Nowe spojrzenie na Vaticanum II*, „Forum Teologiczne”, t. 1, Olsztyn 2000, s. 59-68.

²⁴ Por. G. Bachanek, *Uwagi Josepha Ratzingera na temat dialogu religii*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 20 (2007), s. 220.

²⁵ Benedykt XVI, *Przemówienie do przedstawicieli wspólnot muzułmańskich w Kolonii 20 sierpnia 2005*, „L'Osservatore Romano” 26/10 (2005), s. 24.

²⁶ Por. J. Ratzinger, *Prawda w teologii*, Kraków 2001, s. 5-7.

²⁷ Por. K. Parzych-Blakiewicz, *Sperancyjny aspekt teologii dialogu w encyklice Spe salvi Benedykta XVI*, „Studia Warmińskie” 49 (2012), s. 59.

²⁸ Zob. N. Bras, *Teologia komunikacji. Wytyczne do dialogu*, „Communio” 6 (1995), s. 8; J. Szymik,

zauważa P. Gabara, ojcowie Soboru Watykańskiego II (1962-1965) – po latach nieufności Kościoła do nauki o komunikacji międzykulturowej – wyznaczyli podstawy do rozważań nad zjawiskiem komunikacji w teologii²⁹. Wraz z rozwojem komunikacji społecznej, dostrzegli oni bowiem ogromne znaczenie dialogu międzykulturowego zarówno we współczesnym świecie jak i w samym Kościele³⁰. Na szczególną uwagę zasługuje *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”*, który jest przykładem zainteresowania Kościoła sferą ogólnie pojętej komunikacji, w tym także tej międzykulturowej³¹. Autorzy dokumentu najpierw zwracają się z apelem do wszystkich komunikujących się z przedstawicielami innych kultur, by zawsze kierowali się prawym sumieniem oraz by sposób prowadzenia komunikacji oparty był na zasadach etycznych i normach moralnych. Dokument ten z jednej strony podkreśla, że podstawowym celem komunikacji międzykulturowej ma być zawsze służba prawdzie i dobru, a w konsekwencji służba człowiekowi obcej kultury³²; z drugiej zaś strony zaznacza wzrastający wpływ mediów na życie społeczne. Znalazło się w nim także odniesienie do kwestii wpływu świata komunikacji na społeczeństwo. Kontynuacją myśli dekretu była wydana w roku 1971 *Instrukcja „Communio et progressio”*. Zostały w niej podjęte zagadnienia dotyczące wpływu komunikacji i mediów na ludzi. W tym kontekście warto dodać, że istotnym elementem odniesienia Kościoła do sfery komunikacji międzykulturowej była również *Instrukcja „Aetatis novae”*. Dokument ten dotyczy m.in. zadań, jakie mają do spełnienia środki społecznego przekazu w komunikacji międzykulturowej. Oczywiście wszystkie wypowiedzi Magisterium Kościoła w postaci dekretów bądź instrukcji świadczą o zainteresowaniu Kościoła światem komunikacji szeroko pojętej³³.

W tym kontekście warto podkreślić, że dokumenty te, ukazując zjawisko komunikacji międzykulturowej w teologii chrystologicznej, trynitarniej, pneumatologicznej i eklezjalnej, wpłynęły na dalszy rozwój badań naukowych nad teologicznymi modelami komunikacji, a tym samym na możliwość zastosowania tychże modeli w poszczególnych dyscyplinach teologicznych. Taki stan rzeczy przyczynił się z kolei do powstania tzw. teologii komunikacji zwanej też teologią komunikacyjną³⁴.

Warto dodać, że teologia interesuje się komunikacją międzykulturową nie tylko ze względów naukowych, ale przede wszystkim dlatego, że wiara chrześcijańska jest

---

Teologiczne podstawy rozumienia komunikacji, „Ethos” 4 (1993), s. 41.

²⁹ Por. P. Gabara, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, „Symposium” 2/23 (2012), s. 63-65.

³⁰ Por. A. Lewek, *Informacja w nauce Kościoła o mediach*, „Kultura – Media – Teologia” 2 (2010), s. 11.

³¹ Zob. Sobór Watykański II, *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”*, Rzym 1963.

³² Por. A. Lewek, *Informacja w nauce Kościoła o mediach*, art. cyt., s. 11.

³³ Por. M. Klementowicz, *Edukacyjne zadania mediów w świetle wypowiedzi Benedykta XVI*, w: *Media w edukacji. Obszary lokalności – różnorodność współczesności*, red. A. Roguska, Siedlce 2013, s. 259.

³⁴ Por. P. Gabara, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, dz. cyt., s. 63-65.

powszechnie przekazywalna, a teologia zawsze posługiwała się językiem komunikacji oraz stała u podstaw kształtowania się języka i pojęć związanych z rzeczywistością komunikacji szeroko pojętej, w tym również międzykulturowej³⁵. Związki między teologią a nauką o komunikacji międzykulturowej zachęcają do wypracowania właściwej metody teologii komunikacji, która – podobnie jak sama nauka o komunikacji – posługuje się różnymi modelami komunikacyjnymi. Dlatego, zdaniem M. Jagodzińskiego, w kontekście teologii komunikacji, właściwego wymiaru nabiera właśnie teologiczny aspekt informacji³⁶.

Na podstawie przeprowadzonych dotąd analiz badawczych można z całą pewnością stwierdzić, że komunikacja międzykulturowa ma swoje miejsce w przestrzeni teologicznej. Nie dziwi też fakt, że teologia zajmuje się i boską, i ludzką komunikacją. A ponieważ Kościół jest wspólnotą komunikacji, można pojęcie komunikacji międzykulturowej uważać za przewodnie w budowaniu teorii teologicznej. W tym kontekście należy także podkreślić fakt, że skoro istota Boga jest trójosobowa i komunikacyjna, to pojęcie komunikacji dla teologii jest zdecydowanie czymś bardziej nawet niż odpowiednim. Za M. Jagodzińskim, można stwierdzić nawet, że możliwa do zrealizowania w świecie komunikacja międzykulturowa ma swoje ostateczne uzasadnienie w kontekście trynitarno-chrystopologicznym. Nie oznacza to oczywiście, że teologia podlega dyktatowi teorii komunikacji, lecz wprost przeciwnie: teologia jest właściwym kryterium tego, co oznacza sama komunikacja³⁷.

Reasumując, przeprowadzona analiza między komunikacją międzykulturową a teologią pozwala wysunąć dwa istotne wnioski. Po pierwsze, komunikacja w swoim uniwersalnym wymiarze nie może być całkowicie wchłonięta przez teologię. Również na płaszczyźnie metodologicznej obu nauk występuje wciąż wiele pytań wymagających odpowiedzi. Jednak w strukturze teologii można znaleźć odpowiednie przesłanki pozwalające na współpracę z innymi naukami, w tym również z komunikacją międzykulturową. Po drugie, relacja między komunikacją międzykulturową a teologią pozwala wyodrębnić dwie dziedziny, z których jedna zajmuje się wykorzystaniem środków komunikowania przez teologię; druga natomiast ukazuje wpływ kultury masowej na społeczność wierzących oraz wynikające stąd konsekwencje dla języka religijnego i posłannictwa Kościoła³⁸.

³⁵ Por. M. Jagodziński, *Teologiczno-komunikacyjny kontekst interpretacyjny informacji*, w: *Nauka – Etyka – Wiara. New '09. Konferencja Chrześcijańskiego Forum Pracowników Nauki, Jastrzębia Góra 11-14 czerwca 2009*, red. A. Zabołotny – A. Niemyska, Warszawa 2009, s. 111; A. Jeż, *Jezus Chrystus w kontekście ludzkiej komunikacji*, Tarnów 2002, s. 25-27.

³⁶ Por. M. Jagodziński, *Teologiczno-komunikacyjny kontekst interpretacyjny informacji*, w: *Nauka – Etyka – Wiara. New '09. Konferencja Chrześcijańskiego Forum Pracowników Nauki, Jastrzębia Góra 11-14 czerwca 2009*, art. cyt., s. 112.

³⁷ Por. Tamże. Zob. M. Jagodziński, *Teologia a komunikacja*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 2 (2003), s. 74-76; *Communio et progressio*, 8.

³⁸ Por. P. Gabara, *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, art. cyt., s.

Zakończenie

Mimo, że współczesny świat bywa nazywany globalną wioską, a społeczeństwom nadaje się status społeczeństwa planetarnego, to jednak obecnie człowiek ma niewspółmiernie więcej okazji do spotkania na swojej drodze osoby o obcej kulturze, wyznającej inny system wartości, światopogląd bądź religię. Ten fakt sprawia, że zainteresowanie zagadnieniem komunikacji międzykulturowej w ostatnim czasie znacznie wzrosło. Zaczęto poszukiwać skutecznych metod oraz towarzyszących im narzędzi, które ułatwiłyby dotarcie do przedstawicieli innej kultury³⁹. W związku z tym Kościół, który sam żyjąc w czasach, w których coraz częściej mówi się o przekazywaniu depozytu wiary w sposób nowy i przy użyciu nowych metod, zaczyna postrzegać komunikację międzykulturową jako jeden z podstawowych elementów życiowych jednostek, grup społecznych czy całych narodów. Można powiedzieć, że historia Kościoła i człowieka pokrywa się z historią komunikacji, czyli z historią rozwoju umiejętności prowadzenia dialogu z ludźmi o odmiennej kulturze i wierze⁴⁰.

Podjęta w niniejszym artykule analiza zagadnienia komunikacji międzykulturowej w przestrzeni teologicznej wynika ze świadomości, że człowiek jest drogą Kościoła. Ten właśnie człowiek egzystuje w nieustannym przepływie informacji, które kształtują jego środowisko kulturowe, a nadto on sam staje się twórcą świata komunikacji międzykulturowej. Ze względu na to, że teologia interesuje się człowiekiem i jego środowiskiem życia, dlatego też musi brać pod uwagę dialog prowadzony z przedstawicielami obcych kultur, wyznań i religii. Autor artykułu jest świadomy, że nie jest to praca kompletna, bowiem zarówno teologia jak i nauka o komunikacji międzykulturowej wciąż się rozwijają. Przybywa również nowych elementów, które łączą te dwie dziedziny wiedzy i które domagają się ciągle nowych opracowań oraz refleksji naukowo-badawczych⁴¹.

Na zakończenie warto dodać, że natura komunikacji międzykulturowej, specyfika tworzących ją procesów oraz rządzących praw – to wszystko staje się uchwytne dopiero w świetle prawdy o Bogu i człowieku. Z tej prawdy wypływa ontyczna struktura komunikacji. To tutaj właśnie mają swoje źródło wszelkie etyczne i praktyczne reguły bądź wskazówki formułowane pod adresem różnych dziedzin międzyludzkiego komunikowania się. Także dziś najczęściej reflektowany rodzaj komunikacji w obszarze środków społecznego przekazu nie może być wyizolowany z całości procesów stwórczo-zbawczych (czyli „komunikacyjnych” par excellence!) ani z reguł komunikacji interpersonalnej jako takiej, respektującej teologiczną prawdę o człowieku⁴². Dialog między teologią a komunikacją międzykulturową trwa.

65-66; Z. Janiec, *Komunikacyjny wymiar liturgii*, Sandomierz 2006, s. 109-110.

³⁹ Por. U. Kusio, *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Idealy a rzeczywistość*, dz. cyt., s. 283.

⁴⁰ Por. W. Wesołowski, *Komunikacja w perspektywie teologicznej. Refleksje na temat aspektów komunikowania wiary*, http://perspectiva.pl/perspectiva_LSTH_pdf/pdf/Gian%20Franco%20Poli16.pdf, [24.08.2015].

⁴¹ Por. tamże.

⁴² Por. B. Szymik-Iwanecka, J. Szymik, *Trójjedyny Bóg, Jezus Chrystus, człowiek. Teologiczno-psy-*

Pozostaje tylko życzenie, aby zawsze służył on prawdzie i zmierzał do nieustannego odkrywania wielkiej godności człowieka obecnego w każdej kulturze współczesnego świata.

Literatura

- Bachanek, G., *Uwagi Josepha Ratzingera na temat dialogu religii*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 20 (2007), s. 219-228.
- Benedykt XVI, *Przemówienie do przedstawicieli wspólnot muzułmańskich w Kolonii 20 sierpnia 2005*, „L'Osservatore Romano” 26/10 (2005), s. 24.
- Bodziany, M., *Komunikacja międzykulturowa w wielonarodowych jednostkach wojskowych*, Wrocław 2012.
- Bras, N., *Teologia komunikacji. Wytyczne do dialogu*, „Communio” 6 (1995), s. 7-14.
- Gabara, P., *Recepcja zjawiska komunikacyjnego w teologii liturgii i homiletyce*, „Symposium” 2/23 (2012), s. 63-84.
- Hall, E. T., *Bezgłośny język*, Warszawa 1987.
- Instrukcja duszpasterska o środkach społecznego przekazu *Communio et progressio*, Rzym 1971.
- Jagodziński, M., *Teologia a komunikacja*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2 (2003), s. 74-76.
- Jagodziński, M., *Teologiczno-komunikacyjny kontekst interpretacyjny informacji*, w: *Nauka – Etyka – Wiara. Now '09. Konferencja Chrześcijańskiego Forum Pracowników Nauki, Jastrzębia Góra 11-14 czerwca 2009*, red. A. Zabołotny, A. Niemyska, Warszawa 2009, s. 109-122.
- Janiec, Z., *Komunikacyjny wymiar liturgii*, Sandomierz 2006.
- Jeż, A., *Jezus Chrystus w kontekście ludzkiej komunikacji*, Tarnów 2002.
- Kapuściński, R., *Nasz kruchy świat*, „Gazeta Wyborcza”, 29-30 września 2001.
- Kapuściński, R., *Podróż z Herodotem*, Kraków 2004.
- Klementowicz, M., *Edukacyjne zadania mediów w świetle wypowiedzi Benedykta XVI*, w: *Media w edukacji. Obszary lokalności – różnorodność współczesności*, red. A. Roguska, Siedlce 2013, s. 259-271.
- Kulczycki, E., *Teoretyzowanie komunikacji*, Poznań 2012.
- Kusio, U., *Dialog w komunikacji międzykulturowej. Idealy a rzeczywistość*, Lublin 2011.
- Lewek, A., *Informacja w nauce Kościoła o mediach*, „Kultura – Media – Teologia” 2 (2010), s. 8-23.
- Mikułowski-Pomorski, J., *Jak narody porozumiewają się ze sobą w komunikacji międzykulturowej i komunikowaniu medialnym*, Kraków 2007.
- Mikułowski-Pomorski, J., *Komunikacja międzykulturowa. Wprowadzenie*, Kraków 2003.
- Parzych, K., *Dialog jako metoda ewangelizacji współczesnego świata według Jana Pawła II*, Olsztyn 2000.
- Parzych, K., *Dialog Kościoła z kulturą. Nowe spojrzenie na Vaticanum II*, „Forum Teologiczne”, t. 1, Olsztyn 2000, s. 59-68.
- Parzych, K., *Jan Paweł II o dialogu Kościoła z kulturą*, w: *Dialog kultur*, red. M. Borzyszkowski, Olsztyn 2000, s. 40-48.
- Parzych-Blakiewicz, K., *„Dialog” i „dialogiczność” jako narzędzia teologii*, „Teologia w Polsce” 1 (2007), s. 137-148.
- Parzych-Blakiewicz, K., *Sperancyjny aspekt teologii dialogu w encyklice Spe salvi Benedykta XVI*, „Studia Warmińskie” 49 (2012), s. 55-65.
- Ratajczak, M., *Komunikacja międzykulturowa – wybrane zagadnienia*, w: *Pomiędzy kulturami. Szkice z komunikacji międzykulturowej*, red. M. Ratajczak, Wrocław 2006, s. 11-21.
- Ratzinger, J., *Prawda w teologii*, Kraków 2001.
- Sitaram, K., Cogdell, R. T., *Foundations of Intercultural Communication*, Columbus 1976.

- Sobór Watykański II, *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”*, Rzym 1963.
- Szopski, M., *Komunikowanie międzykulturowe*, Warszawa 2005.
- Szymik, J., *Teologiczne podstawy rozumienia komunikacji*, „Ethos” 4 (1993), s. 36-43.
- Szymik-Iwanecka – B., Szymik, J., *Trójjedyny Bóg, Jezus Chrystus, człowiek. Teologiczno-psychologiczne podstawy rozumienia komunikacji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 69-78.
- Trompenaars, F. – Hampden-Turner, Ch., *Siedem wymiarów kultury*, Kraków 2002.
- Wesołowski, W., *Komunikacja w perspektywie teologicznej. Refleksje na temat aspektów komunikowania wiary*, http://perspectiva.pl/perspectiva_LSTH_pdf/pdf/Gian%20Franco%20Poli16.pdf, [dostęp: 24.08.2015].
- Zuber, M., *Komunikowanie międzykulturowe*, w: *Studia z teorii komunikowania masowego*, red. B. Dobek-Ostrowska, Wrocław 1999, s. 24-36.

Intercultural Communication in the Theological Dimension

Summary: The aim of the following article is to attempt to describe the issue of intercultural communication with reference to the theological dimension. In the article the author first points out the phenomenon of intercultural dimension, and then draws attention to dialogue implications that might take place in the theological dimension. The scholarly analysis leads to the conclusion that dialogue between people representing different cultures, races, traditions, faith or beliefs has its theological connotations, and at the same time it finds the conclusive justification in the Trinitarian and Christological context. Furthermore, the article describes theoretical areas of the notion of intercultural communication, its historical outline and classical theories, and all this is discussed with reference to the theological plane.

Keywords: dialogue, communication, intercultural communication, culture, theology, multiculturalism